

O'QUVCHI-YOSHLARNI KASBGA YO'NALTIRISHDA DIAGNOSTIK YONDASHUVLARNING SAMARADORLIGI

Shukurova Dilara Toshpulotovna

Buxoro viloyati Jondor tumani 5-umumta'lim maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada o'quvchi-yoshlarni kasbga yo'naltirishda diagnostik yondashuvlarning ilmiy-amaliy ahamiyati, kasbiy qiziqish, qobiliyat va shaxsiy xususiyatlarni aniqlashda psixologik diagnostikaning o'rnini tahlil qilingan. Shuningdek, maktab psixologi, pedagog va ota-onalar hamkorligida kasb tanlash jarayonini samarali tashkil etishning psixologik asoslari yoritilgan.

Kalit so'zlar: kasbga yo'naltirish, psixologik diagnostika, kasbiy qiziqish, qobiliyat, kasbiy motivatsiya, kasbiy kompetensiya, maktab psixologi, kasbiy maslahat, o'quvchi shaxsi, kasb tanlash.

KIRISH

Yoshlarni ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. To'g'ri tanlangan kasb shaxsning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati, ijtimoiy faolligi va hayotdan qoniqish darajasini belgilaydi. Shu sababli kasbga yo'naltirish jarayonida psixologik diagnostika metodlaridan foydalanish o'quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, shaxsiy xususiyatlari va kasbiy moyilligini ilmiy asosda aniqlash imkonini beradi. Kasbga yo'naltirishda diagnostik yondashuv o'quvchining individual-psixologik xususiyatlarini kompleks baholashga asoslanadi. Diagnostika orqali o'quvchining intellektual salohiyati, kasbiy qiziqishlari, motivatsiyasi, temperament xususiyatlari, kommunikativ qobiliyatlari va ijodiy imkoniyatlari aniqlanadi. Olingan natijalar asosida kasbiy maslahatlar ishlab chiqilib, o'quvchiga mos kasb yo'nalishlari tavsiya etiladi.

Nazariy jihatdan John L. Hollandning kasbiy shaxs tiplari nazariyasi kasb tanlashda shaxs qiziqishlari va kasbiy muhitning o'zaro mosligini asoslaydi. Shuningdek, Donald Superning kasbiy rivojlanish nazariyasi insonning kasbiy tanlovi uning yosh xususiyatlari,

hayotiy tajribasi va o'zini anglash darajasi bilan bog'liqligini ta'kidlaydi. Psixologik diagnostika jarayonida kuzatish, suhbat, anketa, psixologik testlar, qiziqishlar so'rovnomalari, qobiliyat testlari va kasbiy yo'nalishni aniqlovchi metodikalardan foydalaniladi. Diagnostika natijalari bir martalik emas, balki o'quvchining rivojlanish dinamikasini hisobga olgan holda muntazam tahlil qilinishi maqsadga muvofiqdir.

Maktab psixologi kasbga yo'naltirish jarayonining asosiy ishtirokchilaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlaydi, kasbiy maslahatlar beradi, ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlik qiladi hamda o'quvchilarda kasbiy motivatsiyani rivojlantirishga qaratilgan treninglar va seminarlar tashkil etadi.

Diagnostik yondashuvning samaradorligi faqat test natijalari bilan cheklanmaydi. O'quvchining o'quv faoliyati, qiziqishlari, ijtimoiy faolligi, oilaviy muhiti va kelajak rejalari ham kompleks tarzda tahlil qilinishi zarur. Aynan shunday yondashuv kasb tanlashda xatolarni kamaytiradi va o'quvchilarning o'z salohiyatiga mos kasbni tanlashiga yordam beradi. Bugungi kunda raqamli platformalar, elektron diagnostik vositalar va sun'iy intellekt elementlariga asoslangan kasbiy yo'naltirish tizimlari ham diagnostika imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Biroq ularning natijalari mutaxassisning psixologik xulosasi va individual suhbatlari bilan birgalikda qo'llanilgandagina yuqori samaradorlikka erishiladi.

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlarining asosiy maqsadlaridan biri har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasbiy kompetensiyalarga ega yoshlarni tarbiyalashdan iborat. Bunday maqsadga erishishda o'quvchi-yoshlarni kasbga to'g'ri yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki insonning kelajakdagi muvaffaqiyati ko'p jihatdan uning qobiliyati, qiziqishi va shaxsiy imkoniyatlariga mos kasbni tanlashiga bog'liq. Shu sababli kasbga yo'naltirish jarayonida diagnostik yondashuvlardan foydalanish zamonaviy pedagogika va psixologiyaning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Kasbga yo'naltirish diagnostikasi – bu o'quvchilarning individual-psixologik xususiyatlari, intellektual salohiyati, qobiliyatlari, kasbiy qiziqishlari, motivlari, temperament va xarakterini ilmiy asoslangan usullar orqali aniqlash hamda ularni mos

kasbga yoʻnaltirish jarayonidir. Diagnostika natijalari oʻquvchilarning kuchli va rivojlantirilishi zarur boʻlgan jihatlarini aniqlashga yordam beradi. Bu esa oʻquvchi shaxsini har tomonlama oʻrganish, uning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashiga koʻmaklashish imkonini yaratadi.

Bugungi kunda mehnat bozori yuqori malakali, kreativ fikrlaydigan, zamonaviy texnologiyalarni egallagan mutaxassislarni talab qilmoqda. Shuning uchun maktab davridayoq oʻquvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash, ularga kasblar olami haqida toʻliq maʼlumot berish hamda oʻz imkoniyatlarini toʻgʻri baholash koʻnikmasini shakllantirish zarur. Diagnostik yondashuv aynan shu vazifalarni samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Kasbga yoʻnaltirish diagnostikasida psixologik testlar, anketa va soʻrovnomalar, individual va guruh suhbatlari, kuzatish metodlari, qobiliyat testlari, motivatsiyani aniqlash usullari, amaliy topshiriqlar hamda portfolioni tahlil qilish kabi metodlardan foydalaniladi. Mazkur usullar orqali oʻquvchilarning qaysi fanlarga qiziqishi kuchli ekanligi, mantiqiy fikrlash darajasi, ijodkorligi, muloqotga kirishish qobiliyati, yetakchilik fazilatlar va kasbiy moyilligi aniqlanadi. Olingan natijalar asosida psixolog, sinf rahbari va ota-onalar bilan hamkorlikda individual tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kasbga yoʻnaltirish ishlari uzluksiz va bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Boshlangʻich sinflarda bolalarda mehnatga hurmat, kasblarga qiziqish va ijobiy munosabat shakllantiriladi. Oʻrta sinflarda oʻquvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan diagnostik tadbirlar oʻtkaziladi. Yuqori sinflarda esa oʻquvchilarga oliy taʼlim yoʻnalishlari, zamonaviy kasblar, mehnat bozori ehtiyojlari va kelajakda talab yuqori boʻladigan mutaxassisliklar haqida batafsil maʼlumot beriladi. Shu bilan birga, ularda mustaqil kasbiy qaror qabul qilish koʻnikmasi rivojlantiriladi.

Diagnostik yondashuvning samaradorligi, avvalo, har bir oʻquvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishida namoyon boʻladi. Har bir bola oʻziga xos qobiliyat, qiziqish va psixologik xususiyatlarga ega. Shu sababli barcha oʻquvchilarga bir xil tavsiya berish emas, balki individual yondashuv asosida kasbiy maslahatlar berish muhimdir. Bu

esa noto‘g‘ri kasb tanlashning oldini oladi, ta’lim sifatini oshiradi va kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatni ta’minlaydi.

Kasbga yo‘naltirish jarayonida maktab psixologi, pedagoglar, sinf rahbarlari va ota-onalarning hamkorligi alohida ahamiyatga ega. Psixolog o‘quvchining psixologik holati va qobiliyatlarini tashxislasa, pedagog uning bilim darajasi va o‘quv faoliyatini baholaydi. Ota-onalar esa farzandining qiziqishlari va oilaviy sharoitini hisobga olgan holda unga ma’naviy ko‘mak beradi. Ushbu hamkorlik natijasida o‘quvchi o‘z qobiliyatiga mos kasbni ongli ravishda tanlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar kasbga yo‘naltirish diagnostikasini yanada takomillashtirish imkonini bermoqda. Onlayn diagnostik testlar, elektron platformalar, sun’iy intellekt asosidagi kasbiy maslahat tizimlari va elektron portfoliolar o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini tezkor hamda aniq baholash imkoniyatini yaratmoqda. Zamonaviy texnologiyalar diagnostika jarayonining ishonchliligini oshirib, natijalarni tahlil qilishni osonlashtiradi.

Shu bilan birga, kasbga yo‘naltirish tizimida ayrim muammolar ham mavjud. Ayrim maktablarda diagnostik metodikalarning yetarli emasligi, psixologlarning ish yuklamasi yuqoriligi, ota-onalarning kasb tanlashga noto‘g‘ri aralashuvi, mehnat bozori haqida ma’lumotlarning yetarli emasligi hamda zamonaviy kasblar bo‘yicha axborotning kamligi kasbga yo‘naltirish samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun pedagog va psixologlarning malakasini muntazam oshirish, zamonaviy diagnostik metodikalarni joriy etish, ota-onalar bilan tizimli ishlash va mehnat bozori bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kasbga yo‘naltirishda diagnostik yondashuvlardan foydalanish o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini to‘g‘ri aniqlash, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish va kelajak kasbini ongli tanlashiga xizmat qiladi. Diagnostik yondashuv individual imkoniyatlarni hisobga olgan holda kasbiy maslahatlar berish, noto‘g‘ri kasb tanlash xavfini kamaytirish hamda ta’lim va mehnat bozori o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni ta’minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Kelgusida maktablarda kasbga yoʻnaltirish tizimini yanada takomillashtirish, zamonaviy psixologik diagnostika metodlarini keng joriy etish, raqamli texnologiyalardan foydalanishni kuchaytirish, pedagog va psixologlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ota-onalar bilan hamkorlikni mustahkamlash orqali yoshlarning kasbiy salohiyatini toʻliq roʻyobga chiqarish mumkin. Natijada jamiyat ehtiyojlariga mos, raqobatbardosh, malakali va oʻz kasbini ongli tanlagan kadrlarni tayyorlashga erishiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oʻquvchi-yoshlarni kasbga yoʻnaltirishda diagnostik yondashuvlardan foydalanish kasbiy tanlovning ilmiy asoslangan va ongli amalga oshirilishini taʼminlaydi. Psixologik diagnostika natijalarini oʻquvchining qiziqishi, qobiliyati va shaxsiy xususiyatlari bilan uygʻun holda tahlil qilish, maktab psixologi, pedagog va ota-onalar hamkorligini kuchaytirish kasbga yoʻnaltirish tizimining samaradorligini oshiradi. Bu esa yoshlarning mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassis boʻlib shakllanishiga va oʻz salohiyatini toʻliq roʻyobga chiqarishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Gʻoziyev E.Gʻ. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Oʻqituvchi, 2019.
2. Karimova V.M. Kasb psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
3. Nishonova Z.T. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Shoumarov Gʻ.B. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent, 2019.
5. John L. Holland. Making Vocational Choices.
6. Donald Super. The Psychology of Careers.
7. International Labour Organization. Career Guidance: A Resource Handbook.
8. Oʻzbekiston Respublikasi “Taʼlim toʻgʻrisida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020